

УКРАИНСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ: КОМПЛЕКСЕН ЛИНГВИСТИЧЕН АНАЛИЗ

(М. О. Вакуленко. Українська термінологія: Комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ, Фоліант, 2015, 361 стор.)

Албена Стаменова

Максим Олегович Вакуленко е кандидат на физико-математическите науки, през 2015 г. завършва аспирантура по структурна, приложна и математическа лингвистика. Известен е на украинската научна общност като съставител на „Тълковен речник по физика“ (2008), на „Руско-украински речник на физическата терминология“ (1996), както и с обществената си дейност като секретар на Транслитерационната комисия, като член на Терминологичната комисия по природни науки към Киевския национален университет „Тарас Шевченко“ и др. Монографията „Украинската терминология: Комплексен лингвистичен анализ“ се състои от списък на условните съкращения, увод, три части, заключение, библиография и три приложения.

В увода (стр. 9–17) авторът поставя терминологията в контекста на съвременните езиковедски изследвания и на постиженията на научно-техническия прогрес и обосновава актуалността на изследването. Като важна задача на терминологичния сегмент от езиковедската наука в съвременните украински условия е изтъкнато създаването на национална терминологична система и осигуряването на непрестанното ѝ и оперативно усъвършенстване и адаптиране към световните стандарти.

Като цел на работата си М. Вакуленко поставя изясняването на „предпоставките за възникване и особената системна организация на термините и терминоелементите на различни езикови равнища (фонетично, морфологично, словообразователно, лексико-семантично)“. За постигането на тази цел са формулирани редица изследователски задачи, по-специално „очертаване на спецификата и характера на взаимодействие на отрасловата и общоупотребимата украинска лексика; открояване на особеностите на терминотворчеството в природонаучните терминосистеми; анализ на основните лексико-семантични процеси и системни отношения, присъщи на терминологичната лексика като отделен лексикален пласт“. Освен това са установени фонетичните (акустични) характеристики на някои звукове на речта, формулирани са препоръки относно графичното представяне на ред чужди, заети, домашни думи и термини и на тази основа са определени тенденциите и пътищата на развитие на отрасловите терминосистеми (стр. 13).

Спецификата на работата, която си поставя за решаване както фундаментални, така и приложни въпроси от областта на терминологията, лексикологията и граматиката, предопределя своеобразието на използваните изследователски методи. В увода те са описани и илюстрирани подробно. Статистическият метод (СМ) „очертава това, „което е обичайно“ и се състои в определянето на наличието на един или друг езиков факт без отношение към правилността му и предвижда натрупване на значително (статистически значимо) количество такива факти“. За най-основни негови елементи са определени описателният метод и методът на наблюдението. „С помощта на СМ традиционно се изследват устната реч и писмените източници, фиксиращи практиката на употреба (узуса) на определена езикова/речева единица. СМ ... не предвижда критична оценка на наличните резултати, следователно се нуждае от прилагане на допълнителни интерпретационни средства“. (стр. 14–15). Аналитичният метод (АМ) „откроява „кое е правилно?“, предвижда критичен научен анализ и дава възможност за изясняване на научната обоснованост или уместност на използването на дадена езикова единица (вкл. лексема и, в частност, термин) или начина на функциониране на конкретно правило“ (стр. 15). Подчертано е, че двата метода се използват комплексно като взаимнодопълващи се.

Първата част (стр. 18–74) е озаглавена: *„Теоретични и методологични принципи на терминологията“* и е разпределена в пет подраздела. Първият е *„Термин и терминология: основни положения“*. В него критично са разгледани множество дефиниции на понятието „термин“ и се предлага авторско определение на понятието: „термин: (от. гр. 'край, предел') единица на лексикалното ниво (дума или словосъчетание, което означава определено понятие в съответната област на човешката дейност, представлява функционално-тематичен клас отраслова лексика и е органичен (системен или извънсистемен) елемент на терминологичния фонд“ (стр. 24). В същия дух са разгледани определения на понятието „терминология“. Изтъкват се основания терминологията да бъде смятана за пълноценна наука.

Вторият подраздел на първа част е *„Признаци на сполучливия термин“*. Тук са приведени мненията на редица учени и се формулират от автора 11 признака, а именно: 1) точност; 2) същественост (обхващане на важните признаци на понятието); 3) разбираемост; 4) гъвкавост (способност лесно да образува производни думи); 5) благозвучност; 6) системност; 7) органичност (съответствие с нормите на правописа и тенденциите на развитието на езика); 8) съчетаемост (способност да се включва в словосъчетания); 9) еднозначност (в противовес на многозначността); 10) номинативност (в противовес на описателността); 11) краткост (стр. 30).

Третият подраздел на първа част е озаглавен *„Общи тенденции в развитието на съвременните терминосистеми“*. В него се очертава сложността на разграничаването на термините от нетермините. Привеждат се примери с характеристиките и словообразователния състав на някои термини. Изтъква се необходимостта *„от устойчиви правила за създаване на нови и систематизиране на наличните терминосистеми и елементите им, които да се основават върху съвкупността от присъщите на украинския език фонетични, лексикални и граматични признаци. Тези правила трябва да регулират процесите на неологизация на основата на националния език и процесите на навлизане на чужди думи в домашните терминологикони“* (стр. 40).

В четвъртия подраздел *„Основни лексико-семантични отношения в терминологикона (полисемия, омонимия, паронимия, синонимия)“* много подробно са разгледани различните лексико-семантични отношения както в рамките на терминосистемата, така и в отношение с общоупотребимата лексика. Петият, *„Национална и интернационална тенденция за попълване на съвременния терминофонд“*, разглежда състоянието на украинската терминосистема от гледна точка на тези две тенденции в различни исторически периоди.

Втората част от труда на М. Вакуленко е озаглавена *„Семантични, граматични и фонетични проблеми на кодификацията на украинските термини“* (стр. 75–188). В нея са обособени два раздела. Първият е посветен на семантичните и морфологичните особености на украинския терминологикон и е структуриран в пет подраздела. Те разглеждат съответно чуждоезиковите заемки като лингвистичен и теоретичен проблем, семантико-стилистичните особености на използването на паронимите и псевдосинонимите в специалния език, научния подход към терминологичната употреба на отглаголните съществителни, принципите на предаване на деятелни причастни форми в украинския научен език, възможностите и перспективите на националното словообразуване в терминологията. Всеки поставен проблем е богато илюстриран с материал. Вторият раздел от втора част е със заглавие *„Акустични характеристики на звуковете на украинския език като основа на научния подход към предаването на заетите термини“*. Той е разделен на три подраздела, всеки от тях с по няколко подточки. В този раздел детайлно са приведени различни научни позиции в областта на фонетиката и фонологията, разгледани са сегментните и супraseгментните единици на речта и междузвукото взаимодействие, подчертана е нелинейността и неинвариантността на елементите на речта. Отделено е изключително подробно внимание на акустичната страна на речта и акустичните характеристики на звуковете. Приведени са таблици с инвариантните акустични

характеристики на украинските гласни и съгласни звукове, както и на следпридиханието след украинските съгласни.

Третата част от монографията е посветена на правописни въпроси и се нарича *„Особености на прилагането на правописните норми в научната лексикография и пътища към усъвършенстване на съвременния правопис“* (стр. 189–255). Тя обхваща пет подраздела и съответните им подточки. Първият разгледан момент се отнася до проблемите в стратегията на украинския правопис, а вторият – към проблематиката на съвременната терминологична и общоупотребима лексика. Тук са разгледани важни и актуални въпроси от украинския правопис от фонетично, морфологично и синтактично естество. Третият подраздел е посветен на предаването на времеви моменти. Четвъртият разглежда проблемите на адаптацията на чуждоезиковите термини в украинския език и в нея се взема отношение по съществени положения на съвременния украински правопис. Петият подраздел е отделен за научните принципи на предаването на заетите и чуждите думи от гледна точка на транскрипцията и транслитерацията. Подчертава се, че тези два принципа са противоположни по съдържание. Изтъква се необходимостта от транслитерационен стандарт на основата на латиницата за предаване на украински названия и имена, т. нар. „украинска латиница“, която е съществено допълнение към украинския правопис в сферата на международното общуване. Правят се предложения в тази посока. Като приложение към този стандарт е създадената компютърна програма „Украинска латиница“, за която М. Вакуленко притежава авторски сертификат от Държавната агенция на Украйна по авторско право и сродните му права. Приведени са сравнителни транслитерационни таблици на основа на латиницата за източнославянските езици.

В заключението (стр. 255–260) се обобщават и подчертават основни въпроси, засегнати в труда, като базовите изследователски методи на терминологията – статистическият и аналитическият, признаците на сполучливия термин, важността на синонимията сред другите типове лексико-семантични отношения в терминологията, инвариантно-акустичния анализ като качествено нов метод в акустичната фонетика, необходимостта от взаимноеднозначна транслитерационна система на основата на украинската латиница. Посочва се също така прилагането на практика на основните научни подходи и насоки, застъпени в монографията.

Библиографията заема страници 261–296.

Приложение А (стр. 297–336) визуализира в осцилограми и спектрограми звуковете на украинския език. Приложение Б (стр. 337–360) представя кореспонденция на автора с различни институции, свързана с неговите разработки и прилагането им в

практиката. Приложение В (стр. 361) представлява картинна илюстрация, свързана с употребата на термина „химия“ в гръцки език.

Монографията на Максим Вакуленко е насочена към обосноваване на терминологията като научна област и към разглеждане на терминологията в областта на точните и естествените науки. Тя представя добра систематизация на идеите в областта на фонетиката и фонологията и би могла да служи като помагало в тези области, както и по отношение на лексико-семантичните взаимодействия в рамките на терминологичната лексика. Подробно и с вещина, присъща на ръководител на Лабораторията по експериментална фонетика в Киевския национален лингвистичен университет, какъвто авторът е бил в продължение на няколко години, е представена акустичната страна на украинската фонетична система. Практическо приложение на тези детайлни разработки е постепенното навлизане в обществената практика на универсалната транслитерационна система „украинска латиница“, разработена от автора.

Същевременно прави впечатление, че извън фокуса на изследователския интерес в монографията остава широкото поле на терминологията и терминологизираната употреба на думи и изрази за обозначаване на едни или други понятия в областта на хуманитарните науки. В тази сфера би следвало да се взема предвид високата степен на индивидуализираност в използването на термините от различните автори (особено в някои области на хуманитарното знание), без това да отменя необходимата конвенционалност, която позволява на читателя да разбере какво понятие има предвид даден автор във всеки отделен случай. Ако авторът беше насочил активността си и към хуманитарната област, формулираните от него определения за сполучлив термин биха били несъмнено повече, а най-вероятно и различни от предлаганите.

Въобще, в областта на хуманитаристиката терминологията и употребата ѝ се отличават с индивидуалност и вариативност, а формирането на определен контекст и смисли на използването на понятията се изгражда с години от поколения учени от различни школи. Както самата терминология, така и употребата ѝ (а в не по-малка степен и формирането ѝ), биха могли и би трябвало да бъдат предмет на самостоятелно теоретично изследване, каквото не е извършено в рецензирания тук монографичен труд на М. Вакуленко. В този смисъл заглавието в по-голяма степен би съответствало на извършената работа и предлагания материал, и не би създавало неоправдани очаквания у читателя, ако съдържаше уточнението, че изследването е съсредоточено върху украинска терминология в областта на точните и естествените науки.

Затова за хуманитарни трудът представлява предимно теоретичен интерес, а конкретните изводи по разработването на универсално описание на терминологията, до които

достига авторът, имат препоръчителен характер. При това вторият раздел от втора част и приложенията са слабо свързани с целта на настоящото изследване.

Книгата е подходяща за студенти, докторанти и изследователи на терминологията, както и за по-широк кръг езиковеди, за преводачи и за всеки, който се интересува от украински език.